

ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИЙ ЗВ'ЯЗОК ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ЗІ ЗЛОЧИНАМИ У СФЕРІ ВИСОКИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

THE CAUSE-AND-EFFECT RELATIONSHIP OF INFORMATIZATION OF SOCIETY WITH CRIMES IN THE FIELD OF HIGH INFORMATION

Воронов І.О., д.ю.н.,
старший науковий співробітник, адвокат

У статті проаналізовано історію виникнення поняття "високі інформаційні технології" та проведено аналіз наукових підходів до визначення її сутності.

Звернута увага на багатозначність поняття «інформація».

У межах цього дослідження визначено проблематику розвитку інформаційного суспільства.

Також підкреслено значення зазначеної наукової категорії для виявлення, розкриття і розслідування злочинів у сфері високих інформаційних технологій.

Декларуючи орієнтацію на стандарти Євросоюзу в багатьох сферах життя, Україна намагається не відставати від високорозвинутих країн, запозичуючи їх еталони розвитку. Пошуки адекватних відповідей на виклики міжнародного розвитку становлять основу багатостороннього співробітництва України в галузі інформації та комунікації, розвитку нових інформаційних технологій.

З цієї метою важливо розробити та дотримуватися суворої політики та процедур.

Концепція "інформаційного суспільства" розкрила принципово важливу рису суспільства і збагатила його розуміння, відкрила нові властивості інформації та її зростаючу роль у житті суспільства. Сам термін сьогодні використовують для визначення суспільства, у якому економіка, політика та культура залежать від створення, збереження і доступності інформації в національному і світовому масштабах. Становлення інформаційного суспільства пов'язують зі швидким поширенням та впровадженням принципово нових технологій. З'ясування сутності високих інформаційних технологій допомагає їх характеристика, тобто сукупність відмітних властивостей.

Автором пропонується під високими інформаційними технологіями вважати наукомісткі універсальні, багатофункціональні, багатопільові технології, що мають широку сферу застосування та здатні викликати ланцюгові реакції нововведень. Високі технології забезпечують більш оптимальне в порівнянні з попередніми технологіями співвідношення витрат та результатів, а також можуть справляти як позитивний, так і негативний вплив на соціальну сферу. До структурних елементів високих інформаційних технологій відносяться наукове забезпечення, технічні засоби, програмні засоби, телекомунікації.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, теорія інформації, злочини у сфері високих інформаційних технологій.

The article analyzes the history origin of the concept "high tech" and analyzes the scientific approaches to the definition of its essence.

Paying attention to the need to form a concept of "forensic analysis" and to provide its own definition of this definition.

Within the framework of this research detected the problems of information society.

The importance of this scientific category is underlined for identifying, uncovering and investigating high-tech crimes.

Declaring the EU standards in many areas of life, Ukraine is trying to catch up with the highly developed countries, borrowing their standards of development. The search for adequate answers to the challenges of international development is the basis of Ukraine's multilateral cooperation in the field of information and communication, the development of new information technologies.

For this reason, it is important to develop and follow strict policies and procedures.

The concept of "information society" revealed a fundamentally important feature of society and enriched its understanding, discovered new properties of information and its growing role in society. This term is now commonly used to describe a society in which economics, politics and culture depend on the creation, preservation and availability of information nationally and globally. The formation of the information society is associated with the rapid spread and introduction of fundamentally new technologies. Clarifying the essence of high information technology helps their characteristics, the a set of distinctive properties.

Author has suggested its own definition of high information technologies - knowledge-intensive universal, multifunctional, multi-purpose technologies that have a wide range of applications and are able to cause chain reactions of innovations. High technology provides a more optimal cost-benefit ratio than previous technologies, and can have both positive and negative effects on the social sphere. The structural elements of high information technology include scientific software, hardware, software, telecommunications.

Key words: information, information society, information theory, high-tech crimes.

Постановка проблеми та її актуальність. Проблеми природи та сутності інформації, її впливу на людину, суспільство, і взагалі на увесь світ відносяться до числа найважливіших і ключових. Інформація є засобом комунікації людей і одночасно виступає об'єктом їх діяльності. Без її отримання не можлива еволюція людини, розвиток суспільства і держави.

Інформація в її самій повсякденній змістовності завжди відіграла вирішальну роль у діяльності людини. В сучасному світі інформація не тільки не втратила своєї значущості, але й стала засобом і ціллю повноцінної життєдіяльності та функціонування як окремої людини, так і усього суспільства. Людство, таким чином, невпинно просувається до нової ери свого розвитку – де найвищими цінностями виступають інформація та знання. Відбувається селекція кращих зразків діяльності в різних сферах комунікації, а саме інформаційний відбір та вибір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичне підґрунтя склали праці вчених з тео-

рії оперативно-розшукової діяльності, криміналістики та кримінального процесу, теорії інформації та управління: К.В. Антонова, В.П. Бахіна, А.І. Берлача, В.Д. Берназа, К.І. Белякова, В.В. Бірюкова, В.М. Бутузова, М.П. Водька, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, Ю.М. Грошевого, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, В.П. Захарова, А.В. Іщенко, А.І. Марущака та інших.

Обсяг знань, необхідних для реалізації людської діяльності, різко зростає в міру її ускладнення. Так, вітчизняний вчений К.І. Беляков зазначає, що у суспільствах з повільною зміною техніки і технологій щодо невеликих обсягів знань, що забезпечує безперерйне здійснення відповідної діяльності, транслюється від покоління до покоління без істотних змін [1, с. 27]. Така схема хоча і повільно, але ж призвела до виникнення індустріального суспільства, в якому і склався комплекс соціальних умов для успішного розгортання процесів інформатизації.

Для розгляду сутності інформаційного суспільства неможливо обійти увагою поняття "інформація". У нау-

ковій літературі нараховується багато видів і визначень цього поняття. В наукових дослідженнях термін “інформація” вживається також із значними розбіжностями в його трактуванні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз різноманітних джерел свідчить, що під інформацією розуміються:

- відомості, сигнал, який приводить до зменшення невизначеності об’єкта, що підлягає вивченню [2, с. 26];
- будь-які відомості та дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;
- результати [3, с. 288];
- багатостадійний незворотний процес, що складається з елементарних актів [4, с. 158].

Всі авторитетні напрями теорії інформації сходяться практично лише в одному, а саме в тому, що інформація є результатом процесу вибору або відбору. Але між вибором та відбором відсутня тотожність. Таким чином, феномен інформації з’являється в багатьох інтерпретаціях, а всі ці втілення не можуть бути визначеними в одному понятті.

Питання щодо сутності інформації знаходяться у площині опозицій матеріальне-ідеальне, що входить до протиріччя з висновками конкретно-наукових досліджень. Для подолання невизначеності І.В. Мелік-Гайказян пропонує звертатися до філософії процесу А. Уатхеда (А. Whitehead), на основі якої вона розглядає процес як чергування стадій, що призводить до результату, а оформлення результату стає умовою “переходу” до наступної стадії. Таким чином, кожна стадія “стартує” в залежності від результату попередньої стадії.

Існує багато концепцій, які описують образи сучасності, проте найбільш поширеним є термін “інформаційне суспільство”, що використовується для позначення цивілізації, в основі розвитку та існування якої лежить особлива субстанція, що іменується “інформацією” і має властивість взаємодії з духовним та матеріальним світом людини, тим самим визначає одночасно соціокультурне життя людини та його матеріальне буття [5, с. 66].

Поняття “інформаційне суспільство” почало активно і широко використовуватися у другій половині ХХ століття. Досліджуючи загальні положення інформаційного суспільства, українській вченій А.І. Марущак обґрунтовано зауважує, що важко визначити автора даного терміна, оскільки значна кількість дослідників почали вживати його майже одночасно [6, с. 6].

Таким чином, питання щодо авторства терміну “інформаційне суспільство” є важким і досить спірним. Проте об’єктивний аналіз різнопланової наукової літератури свідчить про існування двох основних точок зору. Відповідно до першої точки зору термін “інформаційне суспільство” уперше було використано у доповіді професора Токійського технологічного інституту Ю. Хаяші (Y. Hayashi), адресованої японському уряду. Згідно іншої позиції цей термін було введено на початку 60-х років австрійським економістом Ф. Махлупом (F. Machlup), який емігрував у США. У подальшому концепція інформаційного суспільства знайшла свій розвиток у працях багатьох зарубіжних вчених.

Слід зазначити, що використання словосполучення “інформаційне суспільство” у вітчизняних дослідженнях для аналізу сучасних суспільних змін стало поширеним кліше, але на сьогоднішній день воно не є концептуально визначеним, окрім того, відсутні загальні критерії, згідно з якими певне суспільство можна вважати інформаційним. Так, провідний іспанський соціолог М. Кастельс (M. Castells) зазначав, що в існуванні будь-якого суспільства інформаційні процеси відіграють значну роль, а тому сам термін “інформаційне суспільство” не має суттєвої аналітичної цінності для визначення особливостей епохи, що настала [7, с. 27]. Крім того, сама теорія інформаційного суспільства не є єдиною теорією, а складається

з конгломерату теорій, об’єднуючою ознакою яких є лише визнання ролі інформаційних процесів у суспільному розвитку.

Варто відзначити, що теорія інформаційного суспільства має своїх авторитетних критиків, але об’єднуючим чинником для прибічників теорії інформаційного суспільства все ж є визнання того факту, що розвиток інформаційних технологій спричинив кардинальні зміни в суспільних відносинах. У буденному ж використанні цього словосполучення акцент робиться на тому, що це суспільство, яке характеризується інтеграцією інформаційних технологій як ключового фактора в будь-якому виді виробництва.

Концепція “інформаційного суспільства” розкрила принципово важливу рису суспільства і збагатила його розуміння, відкрила нові властивості інформації та її зростаючу роль у житті суспільства. Сам термін сьогодні використовують для визначення суспільства, у якому економіка, політика та культура залежать від створення, збереження і доступності інформації в національному і світовому масштабах.

На основі узагальнення існуючих численних підходів до трактування поняття “інформаційне суспільство” можна вважати, що під ним мається на увазі:

- суспільство нового типу, що формується в результаті нової глобальної соціальної революції, породженої розвитком та конвергенцією інформаційних і комунікаційних технологій;
- суспільство знання, в якому головною умовою благополуччя людини і держави стають знання, одержані завдяки безперешкодному доступу й умінню працювати з інформацією як з найважливішим соціальним і економічним ресурсом, основним джерелом продуктивності праці і влади;
- глобальне мережеве суспільство, в якому обмін інформацією не має часових, просторових та політичних меж;
- суспільство, що формується в результаті довгострокових тенденцій попереднього соціально-економічного розвитку, який передбачає збільшення ролі інформації і знань, а також формування і споживання інформаційних ресурсів у всіх сферах життєдіяльності суспільства за допомогою розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що діють в глобальних масштабах.

Вважаємо, що різноманітні підходи до визначення самого терміну “інформаційне суспільство” засновуються на понятті “інформація” або її значення та ролі. Інакше кажучи, “інформація” стала основою інформаційного суспільства.

Не виникає сумнівів, що в інформаційному суспільстві головними продуктами виробництва є інформація і знання. Основними рисами, що відрізняють інформаційне суспільство, є постійне збільшення ролі інформації і знань в житті, розвиток інформаційних комунікацій, продуктів та послуг у валовому внутрішньому продукті, створення глобального інформаційного простору для забезпечення ефективної інформаційної взаємодії людей. Отже, фундаментальними ресурсами інформаційного устрою є інформація, знання та відповідні технології. Важливою є як теоретична, так і практична площина такого розгляду, оскільки раціональне поєднання саме цих трьох складових справляє вагомий вплив на вирішення нагальних проблем людства. Інформація адекватно відтворює явища і закони зовнішнього світу, духовну діяльність людства, створює можливості передбачення і перетворення дійсності в інтересах міжнародної спільноти, трансформації інформації в глобальну цінність з набуттям міжнародного характеру. У сучасному суспільстві вона почала виступати складовим компонентом інших життєво важливих глобальних явищ.

Проблематика розвитку інформаційного суспільства прямо пов’язана з інтелектуалізацією праці, наданням найвищого пріоритету процесам генерації нових знань,

які зумовлюють соціально-економічний прогрес. Сьогодні недостатньо пов'язувати розвиток інформаційного суспільства тільки з вирішенням проблем доступу до інформації та її передачі, обробки і зберігання. Іншими, не менш важливими умовами розвитку, є продукування знань.

Найбільш суттєвими рисами, що характеризують інформаційне суспільство виступають:

- інформація, знання та інформаційні ресурси, що виступають стратегічними ресурсами суспільства;
- неперервна освіта та здатність до перекваліфікації;
- вміння знаходити та адекватно використовувати інформацію;
- швидкий ритм життя та темпи зміни технологій.

Різні аспекти розвитку технологій на все частіше привертають увагу не тільки вчених, але й всього суспільства. Стало очевидним, що у суспільстві відбуваються серйозні трансформації, що зумовлені стрімким технологічним розвитком. Виникло розуміння того, що між суспільством взагалі і технологічною сферою існує складна система взаємовідносин, а технічним підґрунтям постіндустріального суспільства виступає розвиток комп'ютерних технологій і засобів комунікації, що кардинально змінюють різноманітні сфери суспільства. Уперше в історії інформація починає виступати не тільки як якості соціальної пам'яті, але і як діючий інструмент для прийняття рішень, часто без безпосередньої участі людини. Внаслідок цього зростає динаміка подій. В цьому аспекті О.А. Жукова влучно зазначає що, на відміну від попередніх етапів розвитку суспільства, сьогодення можливо визначити як час прискореного зростання масштабів потенційного впливу технологій на навколишнє середовище, соціокультурну сферу і людину [8, с.55].

Надання суспільству статусу “інформаційне” потребує постійної реалізації таких принципів:

- сприяння розвитку існуючих та створення нових ринків для інформаційних технологій;
- захист прав інтелектуальної власності та використання тільки ліцензованого програмного забезпечення;
- створення та впровадження надійних систем ідентифікації;
- удосконалення політики інформаційної безпеки держави в цілому;
- протидія використанню здобутків інформатизації у злочинній діяльності, насамперед організованій.

Одним із головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на неухильний розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і нагромаджувати інформацію та знання, мати вільний доступ до них, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій власний потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку.

Таким чином, становлення в Україні інформаційного суспільства неможливе без широкого використання в усіх сферах суспільного життя високих інформаційних технологій, усвідомлення ролі інформаційних ресурсів, сприяння масовому доступу громадян до глобальної мережі Інтернет, а головне створення власних високотехнологічних продуктів. Високі інформаційні технології мають величезний потенціал, виступають одним із найбільш важливих факторів, що впливають на формування сучасного суспільства, оскільки практично стали життєво важливим стимулом розвитку світової економіки, дають можливість більш ефективно й творчо вирішувати економічні та соціальні проблеми.

Декларуючи орієнтацію на стандарти Євросоюзу в багатьох сферах життя, Україна намагається не відставати від високорозвинутих країн, запозичуючи їх еталони розвитку. Пошуки адекватних відповідей на виклики міжнародного розвитку становлять основу багатостороннього

співробітництва України в галузі інформації та комунікації, розвитку нових інформаційних технологій.

Поряд із цим існує цілий ряд бар'єрів, що стоять на заваді повноцінного переходу нашої держави до інформаційного суспільства. Окремі з них – недостатність у державі фінансових і кадрових ресурсів, неефективність державних програм щодо збереження та розвитку людського капіталу, високі ризики інноваційної діяльності у сфері створення та використання інформаційно-телекомунікаційних технологій, несприятливий інвестиційний клімат, інертність державної політики щодо підтримки розвитку національного сегменту мережі Інтернет.

Виходом із такої ситуації є максимальне використання потенціалу держави в інформаційно-технологічній сфері, а зокрема покращання основних параметрів сфери інформаційно-комунікаційних технологій, включаючи експорт інформаційно-технологічних послуг. Не менш важливим є використання кадрового ресурсу держави, а також історичних традицій і досягнень вітчизняної наукової школи. Стратегія розвитку інформаційного суспільства дозволить максимально скористатися його перевагами. Навпаки, відмова від стратегії динамічної розбудови інформаційного суспільства призведе до консервативних явищ та посилення нагромадження кризового соціально-економічного стану країни.

Національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні повинна ґрунтуватися на таких засадах як:

- пріоритетність науково-технічного та інноваційного розвитку держави;
- формування необхідних для цього законодавчих і економічних умов;
- всебічний розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів та забезпечення доступу до них;
- поліпшення кадрового потенціалу;
- посилення мотивації щодо використання інформаційних технологій, широке їх впровадження в науку, освіту, культуру, правоохоронну діяльність;
- забезпечення інформаційної безпеки.

Важливу роль у становленні інформаційного суспільства безсумнівно відіграють й історичні події, пов'язані з упровадженням у життя суспільства технічного і програмного забезпечення засобів обчислювальної техніки. Ретроспективний аналіз показує, що Україна почала входити в інформаційний простір на початку 90-х років, коли було знято раніше існуюче обмеження на використання інформаційної техніки. Згодом і ціни на цю техніку стали доступними не тільки юридичним, але й фізичним особам.

При переході до розбудови соціально орієнтованої держави, громадянського, демократичного суспільства посилюється необхідність формування правосвідомості та правової культури всіх суб'єктів суспільних відносин. Недостатній рівень інформаційно-правової культури сприяє появі та розвитку негативних тенденцій в інформаційній сфері, а також може зумовити кризу в економіці та політичній сфері, оскільки тоді відбувається вплив негативних ідей і культивування антицінностей. За таких умов формування власної інформаційної культури та свідомості набуває великого значення, в іншому випадку відбуватиметься сліпе перейняття досвіду інших країн без урахування ментальності та правової культури нашого народу. Очевидно саме з цих причин, у деяких працях зазначається, що відповідальність за тотальну правову і культурну деградацію покладається на високі інформаційні технології і засоби комунікації.

З такими висновками важко не погодитися, особливо враховуючи те, що розвиток суспільства завжди впливав на злочинність. Про це йдеться у літературних джерелах. Злочинці широко використовують досягнення своїх епох для вчинення протиправних дій і приховування їх слідів. При цьому історія суперництва злочинної і правоохоронної сис-

теми наочно демонструє наявність часової затримки між вчиненням злочином за допомогою "ноу хау" і виникненням відповідної методики його розслідування. Інформатизація суспільства призвела до того, що кожен бажаючий може у будь-який час користуватися засобами обчислювальної техніки і використовувати канали зв'язку з найрізноманітнішою метою. В основу роботи з цифровою інформацією покладено можливість її обробки, впливу на відповідні процеси за допомогою системи команд. Таким категоріям як обчислювальна техніка, цифрова інформація, і врешті, канал зв'язку притаманна висока універсальність. Поширення обчислювальної техніки у суспільстві або користування каналами зв'язку неможливо обмежити, посилюючись лише на можливість їх кримінального використання. Апаратні засоби, за винятком спеціально створених або функціонально модифікованих, не становлять суспільної безпеки, наприклад, на від міну від холодної та вогнепальної зброї. Внаслідок цього неможливо, застосовуючи метод правової сепарації, вирішувати питання щодо обмеження в їх користуванні або вилучення таких об'єктів з цивільного обігу. Законодавець виділяє і забороняє для використання так звані шкідливі програмні засоби. Позиція законодавця цілком зрозуміла й логічна, проте такі засоби містяться на матеріальних носіях, обіг яких не можливо обмежити як, наприклад, набої до вогнепальної зброї.

Отже стрімкі темпи розвитку інформатизації суспільства призвели до створення єдиного світового інформаційного простору важливу роль у якому, безсумнівно, віді-

грає мережа Інтернет – безпрецедентна сукупність каналів зв'язку.

Висновки. Концепція "інформаційного суспільства" розкрила принципово важливу рису суспільства і збагатила його розуміння, відкрила нові властивості інформації та її зростаючу роль у житті суспільства. Сам термін сьогодні використовують для визначення суспільства, у якому економіка, політика та культура залежать від створення, збереження і доступності інформації в національному і світовому масштабах. Становлення інформаційного суспільства пов'язують зі швидким поширенням та впровадженням принципово нових технологій, які в зарубіжних джерелах позначались як High technology (від англ. High technology – високі технології, скорочено Hi-tech). З'ясувати сутність високих інформаційних технологій допоможе їх характеристика, тобто сукупність відмітних властивостей.

Під високими інформаційними технологіями пропонуємо позначити наукомісткі універсальні, багатофункціональні, багатоцільові технології, що мають широку сферу застосування та здатні викликати ланцюгові реакції нововведень. Високі технології забезпечують більш оптимальне в порівнянні з попередніми технологіями співвідношення витрат та результатів, а також можуть справляти як позитивний, так і негативний вплив на соціальну сферу. До структурних елементів високих інформаційних технологій відносяться наукове забезпечення, технічні засоби, програмні засоби, телекомунікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беляков К.І. Інформатизація в Україні: проблеми організаційного, правового та наукового забезпечення [Текст] / К.І. Беляков. Монографія. К., 2008. 576 с.
2. Шеннон Н. К. Работы по теории информации и кибернетике : пер. с англ. [Текст] / Н. К. Шеннон. М., 1963. 830 с.
3. Чернавский Д.С. Синергетика и информация (динамическая теория информации) [Текст] / Д.С. Чернавский. 2004. 288 с.
4. Мелик-Гайказян И. В. Постановка проблемы: утопия и образования [Текст] / И. В. Мелик-Гайказян // Вестник Томского государственного университета. 2007. №7. С.156–158.
5. Ємельяненко Л. М. Теоретико-методологічні основи забезпечення збалансованого людського та технологічного розвитку в умовах становлення постіндустріального суспільства [Текст] / Л.М.Ємельяненко // *Науковий журнал "Український соціум"*. 2006. №6. С.62–72.
6. Марущак А. І. Інформаційне право: регулювання інформаційної діяльності: Навчальний посібник [Текст] / А.І. Марущак. К., 2008. 344 с.
7. Мартинов М.Д. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-службової діяльності територіальних органів внутрішніх справ [Текст] / М.Д. Мартинов // *Науковий журнал "Право і безпека"*. 2010. №2. С.18–23.
8. Жукова Е.А. Трансформация системы „наука“ в мире Hi-Tech [Текст] / Е.А. Жукова // Вестник Томского государственного педагогического университета. 2006. № 7(58). С.53–57.